

La narrativa de postguerra

A la dècada dels anys trenta s'escrivien moltes novel·les en català i es publicava un nombre important de traduccions de novel·listes estrangers. El corrent literari que va dominar aquells anys va ser el de la novel·la psicològica.

Però després de la Guerra Civil el govern franquista imposà uns límits molt estrets a la publicació de llibres en català i, a més, la censura se'ls mirava amb més atenció. Això va suposar per a la narrativa un període de silenci forçat. El gènere no es va recuperar fins a la dècada dels cinquanta, amb Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga, les dues gran figures de la narrativa de la postguerra. A més, cal tenir en compte la gran obra de Josep Pla, dins el corrent de prosa realista, que va reprendre la publicació de llibres en català a finals dels anys quaranta.

Varen haver de passar uns trenta anys perquè el mercat editorial en català assolís un volum considerable per fer possible la professionalització d'un bon nombre d'escriptors i, per tant, que la literatura catalana es pogués considerar *normal*.

Corrents principals de la novel·la de postguerra

Durant la postguerra va quallar una narrativa en català de gran qualitat literària en què es distingeixen dos corrents diferents:

La novel·la psicològica

- Anàlisi descriptiva de la psicologia dels personatges. Sovint comporta la substitució de l'acció externa per la creació de mons interiors.
- Sentiments sovintejats de soledat dels personatges.
- Reflexió sobre el pas del temps, unes vegades amb un to nostàlgic i d'altres amb un to existencial.
- Personatges representats per símbols.
- Introducció de noves tècniques narratives, per exemple, la del monòleg interior, que consisteix a expressar de forma directa allò que s'agita en el subconscient d'un personatge.

La prosa realista

- Utilització d'un llenguatge col·loquial, sense figures retòriques, per bé que molt elaborat.
- Retrat fidel de la vida quotidiana.
- Pèrdua d'importància de la narració enfront de la descripció.
- Les obres no sempre són pròpiament de ficció, sinó que algunes vegades s'empren gèneres com els dietaris, les memòries, l'assaig.

LLORENÇ VILLALONGA (1897-1980)

Per copsar bé la vida i l'obra de Llorenç Villalonga cal tenir en compte que en el moment en què el jove Villalonga va irrompre en el camp cultural, a Mallorca hi subsistia una classe social aristòcrata, a la qual pertanyia l'autor, que havia restat al marge de les batzegades socials dels últims segles i conservava els seus privilegis. Dos fets importants varen canviar aquest panorama al segle XX: la Guerra Civil i la invasió de l'illa per part del turisme, que, a partir dels anys cinquanta, capgirà l'economia, la tranquil·litat i els costums de Mallorca. El món que Villalonga havia conegut de menut i de jove era un món en extinció.

Llorenç Villalonga era un jove inquiet, curiós i rebel, amb un intens afany cosmopolita que el duia a menystenir la cultura illenca provinent del XIX. A l'avantguarda estètica dels anys vint i trenta, la seva primera incursió en l'activitat literària es dona precisament durant aquesta època: va escriure per al diari *El Día*, de Palma, diversos articles sobre política i sobre cultura –

des d'un punt de vista anticatalanista-, i alguns contes sintètics, que publicà més tard. Aquests primers escrits, els signà amb el pseudònim *Dhey*, que també utilitza en algunes de les seves primeres obres.

S'estrenà com a narrador amb la novel·la *Mort de dama* (1931), obra que, a pesar de suposar un salt qualitatiu en la seva carrera literària –i de ser considerada un clàssic de la literatura catalana contemporània–, va rebre en el moment de publicar-se crítiques airades de l'entorn regionalista de l'illa i dels poetes de l'Escola Mallorquina, que se sentien al·ludits en la sàtira i la paròdia que traspua l'obra.

Tres anys més tard d'aquesta primera aventura literària, va decidir engegar amb el seu germà Miquel el magazín *Brisas* (1934-1936), revista que ell mateix dirigia i on publicà alguns dels seus relats, poemes i obres teatrals com ara *Silvia Ocampo* i *Fedra*, i el començament de la novel·la *Madame Dillon* (1937), totes tres inspirades en la relació sentimental amb Emilia Bernal, una poeta cubana. En aquests escrits, Villalonga hi retrata la realitat de Mallorca durant els anys trenta, quan tot just començaven a arribar les primeres onades de turistes. Aquest mateix any (1934) aparegué *Centro*, un recull d'articles bel·ligerants amb el catalanisme. L'any 1936, Villalonga entrà a formar part de la Falange Espanyola, la qual cosa es reflecteix en els seus escrits, clarament propagandístics.

En acabar la Segona Guerra Mundial, Villalonga inicià una nova etapa literària en què es decanta per una major reflexió, i els seus escrits s'ompliren de nostàlgia i de rememoració d'un món perdut a la manera de Proust. Tornà a col·laborar a la premsa, al diari *Baleares*, també franquista, i recuperà el pseudònim *Dhey*, que ja havia utilitzat anys enrere. Inlluït per l'obra proustiana, començà a preparar unes memòries literàries.

A partir dels anys cinquanta, fruit de la reflexió entorn de les conseqüències devastadores de la Guerra Civil, el pensament de Villalonga prengué un marcat caràcter escèptic, i això propicià un acostament al món cultural mallorquí. Es relaciona amb Manuel Sanchis Guarner, Francesc de Borja Moll –editor de *La novel·la de Palmira*–, Llorenç Moyà, Josep M. Llompart, Jaume Vidal Alcover –gran amic seu entre 1951 i 1968–, o Salvador Espriu –que reelaborà i traduí l'obra villalonguiana *Fedra* i la publicà al costat de la seva *Antígona*–. Fou assidu a les tertúlies del café Riskal de Palma. La segona edició de *Mort de dama* (1954), adaptada al català del Principat, molestà l'autor, que era un defensor de les varietats dialectals.

Aquest fet condicionà la publicació de la següent novel·la, *Bearn o La sala de les nines*, que, si bé havia estat escrita en català, finalment va veure la llum en castellà el 1956. Inicialment, aquesta obra passà desapercibuda. Anys després, el 1961, en va aparèixer l'edició catalana i el 1963 va rebre el Premi de la Crítica, cosa que li suposà el reconeixement literari per part de crítics i escriptors. A més, es traduí a gairebé totes les llengües europees i també al xinès i al vietnamita. *Bearn* converteix en mite les seves experiències de joventut i la societat mallorquina en transformació, temes que apareixen de nou en altres novel·les posteriors, tot configurant el que s'ha anomenat *mite de Bearn*.

A partir d'aleshores, es dedicà a fer una literatura més autobiogràfica. Son d'aquesta època *L'àngel rebel* (1961), *Falses memòries de Salvador Orlan* (1967), *Les Fures* (1967) i *El misantrop* (1972). També publicà nombrosos articles, no només a la premsa mallorquina, sinó també a la de Barcelona (a *Destino* i a *El Correo Catalán*). Durant els últims anys de la seva trajectòria literària publicà un parell de novel·les: *Andrea Víctrix* (1974) i *Un estiu a Mallorca* (versió narrativa de l'obra de teatre *Silvia Ocampo*). Morí a Palma el 28 de gener del 1980.

Les novel·les fonamentals de Llorenç Villalonga són *Mort de Dama* i *Bearn o La sala de les nines*, que marquen dues èpoques ben diferenciades de la història de Mallorca i de l'actitud de l'autor davant d'aquesta història.

Mort de Dama es va publicar el 1931. El personatge central, una vella senyora aristocràtica anomenada Obdúlia de Montcada, és la representant de tota una classe social que sobreviu encara a la Mallorca ancestral. Villalonga ens presenta una sàtira contundent, a vegades despietada, d'un món fet de nobles arruïnats, intel·lectuals mediocres, d'esnobs, de poetes

que ell detesta –els representants de l’anomenada Escola Mallorquina–.

Bearn o La sala de les nines es va publicar primer en castellà l'any 1956 i després en català el 1961. El protagonista és don Toni, un aristòcrata intel·lectual que representa la decadència de l'aristocràcia mallorquina. Si *Mort de Dama* és una caricatura d'un món en declivi, *Bearn* s'alça com una elegia magnífica d'aquest mateix món. Tota la novel·la és un tribut plàcid i tendre a aquests grans senyors de l'aristocràcia que temps enrere havien dominat Mallorca i que ja no tornaran mai més.

Don Toni, personatge d'esperit fàustic, representa, per una banda, la voluntat de pervivència d'un model de societat abocat a la desaparició –l'aristocràcia– (s'aprofita de la seva condició de noble) i, per l'altra, l'interès per un món canviant i pel progrés (té lligams amb la maçoneria; viatja a París per anar en globus...). Don Joan, capellà d'origen fosc del qual s'insinua que es fill bord de don Toni, representa la voluntat de pervivència dels valors de la societat tradicional i del seny. Na Xima, esbojarrada i de comportament llibertí, representa la pèrdua d'aquest seny i l'abocament a un model de vida allunyat de les convencions socials que du a la perdició. Dona Maria Antònia, l'esposa de don Toni, amb una demència senil que la dibuixa entre el grotesc i la tendresa, representa també els valors de la societat tradicional a punt de perdre's, sovint qüestionats per don Toni mateix. Aquests valors tradicionals queden simbolitzats en l'hortènsia. La sala de les nines simbolitza tot el que hi ha de fosc en la família: per exemple, un dels seus avantpassats, tocat de folia, sembla que hi vestia nines. Al final de l'obra, morts el senyors, don Joan coneix a la fi tots els secrets de la família de la mà d'uns maçons que vénen a reclamar el veritable arxiu de don Toni, perquè tenia relació amb el rei de Prússia i Alemanya. Don Joan, considerant que havia de mantenir segurs els secrets que don Toni mai no volgué descobrir, cala foc a la sala de les nines. Els hereus de la nissaga seran, doncs, uns nebots que ja no pertanyen a l'aristocràcia que don Toni veia desaparèixer.

La novel·la està dividida en tres parts; una introducció en forma de carta-pròleg, la novel·la pròpiament dita, subdividida en dues parts: la primera "Sota el signe de Faust" i la segona "La pau regna a Bearn" i un epíleg que clou la narració.

La " introducció" és presentada com la justificació necessària de tota la narració posterior. El narrador, don Joan, escriu una carta al seu amic Miquel Gelabert, antic company de seminari i actual secretari del senyor Cardenal de les Espanyes. El motiu és demanar-li consell i conformitat per portar a terme les instruccions de don Toni, mort recentment en "estranyes circumstàncies" Quin és explícitament l' encàrrec fet per don Toni i el destí que tenen els diners?. Que l' encàrrec és la publicació de les Memòries de don Toni que ens assabentarem més endavant.

La novel·la pròpiament dita, es divideix en dues parts que responen a les dues grans etapes de la vida de don Toni i a una identificació simbòlica de cadascuna amb un mite literari: la primera, "Sota la influència de Faust", respon a l' època tempestuosa . La segona discorre més aviat dins la calma d'aquestes muntanyes i el referent literari al·ludit és "Les Metamorfosis d'Ovidi ".

La primera part, " Sota la influència de Faust", consta de vint capítols, que presenten els personatges i el seu entorn,i el transcurs de deu anys de la seva vida, que el narrador situa cronològicament entre 1859-1869.Tota la part gira al voltant del mite de Faust, l' eterna joventut, que el protagonista està disposat a aconseguir. El protagonista, esperonat per l' estrena del "Faust"de Gounod, a l' Òpera de París i, després de la negativa de dona Maria Antònia, decideix de " vendre" també ell l' ànima al diable i se n'hi va amb la seva neboda Xima, símbol de l' amor voluptuós.

La segona part, "La pau regna a Bearn", consta de vint-i-tres capítols i s' hi relaten els fets ocorreguts els vint-i-dos anys següents. Don Toni dedica el seu temps a escriure les Memòries amb l' intent de fixar les últimes imatges del seu món i fer un homenatge a dona Maria Antònia. El seu amor voluptuós s' ha canviat per l' amor costum.

La decrepitud es va apoderant de Bearn, Maria Antònia envelleix i perd la memòria.

La decrepitud total i l' arribada del nou ordre social les trobem reflectides, també, en la falta de respecte que els assistents al carnaval demostren envers els seus senyors. Els quatre últims capítols expliquen la mort dels senyors, que Llorenç Villalonga fa coincidir amb el final del carnaval. El relat es deté per descriure la intensitat del moment.

D' altra banda, podem parlar d' un paral·lelisme entre les dues parts: tant en la primera com en la segona , hi ha un viatge a París, assistim a una òpera; i a totes dues hi trobem la visita de na Xima, que té conseqüències determinants per als personatges. A cada una s' al·ludeix a avantpassats bearnesos: el mític de don Toni, i l' enigmàtic don Felip de la sala de les nines.

L' Epíleg clou definitivament la novel·la. Hi trobem referits els únics incidents ocorreguts amb posterioritat a la mort dels senyors i hi recupera l' enigma més deliberat de la novel·la: La sala de les nines.

Don Joan s' assabenta què amaga aquesta sala prohibida. Creient interpretar la voluntat del seu senyor, crema tots els documents que conté "la sala". Impedeix que se sàpiga la veritat. Les Memòries és l' únic document que ens permet d' accedir-hi.

També pots consultar:

<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000115/00000028.pdf>

http://www.escriptors.cat/autors/villalonga/pagina.php?id_sec=1766

<http://lletra.uoc.edu/ca/autor/llorenç-villalonga/detall>